

СМОЛОСКИП

ЧАСОПИС ТВОРЧОЇ МОЛОДІ
<http://www.smoloskyp.org.ua>

України

Заснований у серпні 1995 року

№ 9 (181), вересень, 2010 рік

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ ДОВІДНИК «РУХ ОПОРУ В УКРАЇНІ: 1960–1990»

Олег КОЦАРЕВ

У видавництві «Смолоскип» з'явилася друком нова важлива «цеглинка» вітчизняної гуманітаристики – ідеться про енциклопедичний довідник «Рух Опору в Україні: 1960–1990». Книга великого формату, 804 сторінки, 56 сторінок фотоматеріалів, 737 чорно-білих та кольорових індивідуальних фото і фотоматеріалів.

Хоча видавці у передньому слові й застерігають, що перед читачем – ані енциклопедія, ані довідник у класичному значенні цих слів, однак, маємо справу якраз із текстом енциклопедичного характеру, як своєю формою, так і змістом. Адже книга містить своєрідний реєстр осіб, фактів і явищ, пов'язаних із різними формами публічних і підпільних протестів та протидії тоталітарним і асиміляційним практикам радянського режиму, вміщених у 1241 статтю, зроблену за всіма енциклопедичними правилами, та в понад сімсот фотографій.

Ідея створення такого довідника з'явилася набагато давніше – як каже в передмові головний редактор видання Осип Зінкевич, подібні плани виникли 1982, в один з останніх років застою. Тоді розраховували видати довідник англійською мовою, щоб систематизувати для світової громадськості перебіг антитоталітарного опору в Україні, надати проблемам українців ширшого міжнародного розголосу. Але у вісімдесяті ця ідея не здійснилася. Можна припустити, через те, що натовді всі, хто активно сприяв підрадянським правозахисникам, шістдесятникам і дисидентам, муслили постійно працювати не над осмисленням історичних даних, а з конкретними актуальними подіями – протестами, гоніннями, виступами й публікаціями, які не припиняли виникати аж до проголошення української незалежності. Отож, до важливого й масштабного задуму повернулися тільки тепер.

У своїй вступній статті директор Музею-архіву українського самвидаву, один із фахівців цієї тематики Олесь Обертас зазначив: енциклопедичний довідник узагальнює історію боротьби трьох груп діячів – шістдесятників, правозахисників та дисидентів. Власне, саме з появи шістдесятників на початку шістдесятих років і їхньої творчої та публічної активізації у шістдесятих і починається та фаза антирадянського опору, яка потрапила у фокус енциклопедичного словника «Рух Опору в Україні: 1960–1990».

Остання фраза, здавалось би, елементарна й само собою зрозуміла для кожного, хто хоч трохи обізнаний з вітчизняною історією двадцятого століття, а втім, вона потребує окремого осмислення. Чому саме так склалася періодизація боротьби? З одного боку, маємо цілком задовільне пояснення Олесь Обертас: саме на межі п'ятдесятих-шістдесятих років остаточно вичерпалася збройна боротьба проти СРСР, що її провадило націоналістичне підпілля, а також виросло нове покоління інтелектуалів та свідомих активістів, яке в умовах «відлиги» виявило себе вже по-новому: мирно і переважно легально та напівлегально.

Однак можна сформулювати все це й дещо інакше. Спротив УПА фактично було зламане і повністю локалізовано вже в другій половині сорокових, а ключовою подією, котра породила нову хвилю «незгодних», і вже не лише в західних облас-

тях, а по всій країні, причому в нових, гуманних формах, стало, мабуть, усе ж таки не давно прогнозоване затихання партизанської війни, а смерть Йосифа Сталіна.

5 березня 1953 року стало для всіх народів СРСР справді доленосним днем. Недаремно багато хто з письменників і художників (у тому числі й, наприклад, український художник Аркадій Павлюк) присвятили смерті Сталіна свої твори, часто несподівано неафосні й спокійні, як для чавунних канонів соцреалізму. Саме смерть диктатора розпочала «відлигу», вона ж поклала початок масовим заворушенням і повстанням у ГУЛАГу. І ніщо інше як боротьба зі спадщиною сталінізму стала смисловим центром діяльності всіх майбутніх дисидентів, «неправильних» митців та інших «відщепенців». А їхні опоненти намагалися цю спадщину зберегти і бодяй частково актуалізувати. Саме навколо цієї часом неартикульованої боротьби відбувалися й інші баталії Опору. І так була зумовлена особлива вага людської гідності в цій війні – бо ж саме людська гідність стала однією з перших жертв сталінізму, ще перед тридцятьма роками.

Смерть Сталіна умовно поділила історію СРСР навпіл, а самого Йосифа Віссаріоновича відповідно можна вважати головною ключовою постаттю радянського режиму, на яку все замикалося, справжньою точкою відліку координат. У цьому була і його слабкість – уся життєдіяльність Радянського Союзу в постсталінську епоху, здається, виявилася лиш інерцією, хай і ефектною, з високими космічними та військовими технологіями. Зрештою, один з елементарних законів менеджменту свідчить: система, зав'язана цілковито на одного лідера, з його відходом приречена на занепад.

А втім, це не робило справу новопосталого руху Опору легшою. Позбавлена свого головного вождя, система ще довго функціонувала вельми справно та без зайвих вагань застосовувала репресії до інакодумців. Отож, новому поколінню тих, хто прагнув бути внутрішньо вільними, спочатку доводилось обстоювати право на нерегламентовану вказівками влади мистецьку творчість, потім намагатися виборювати право на мирні зібрання і публічне висловлення власної позиції, а надалі вже

таємно передавати одне одному і закордон нелегальні, самвидавні матеріали, сидіти у в'язницях та підтримувати заарештованих однодумців.

Саме ці процеси методично, від імені до імені, від факту до факту, і висвітлює енциклопедичний довідник «Рух Опору в Україні: 1960–1990». Зрозуміло, що в ньому зібрано матеріал про хрестоматійних діячів дисидентського руху, таких як Василь Симоненко, Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл чи Іван Дзюба. А ще важливішим є те, що ця книга містить інформацію і про таких менш відомих або менш асоційованих із антирадянською боротьбою людей, як, наприклад, Юрій Котик та Галина Зубченко. Варто відзначити, що більшість подібних іменних статей, а їх є 756 та 106 тематичних, супроводжено доволі розлогою бібліографією, покликаючою допомоги охочим самим з'ясувати подробиці життя і діяльності тієї чи іншої людини і тієї чи іншої події.

Окрім біографічних даних активних учасників Опору, в довіднику чимало статей про знаменні події, що впливали на цей рух. Наприклад, це дві статті про арешти української інтелігенції в 1965 і 1972–73 роках, про Гельсінський процес, про «Лист 139-ти», про маловідомий сьогодні «Лист творчої молоді Дніпропетровська» 1969 року авторства поета Івана Сокульського, в котрому висловлювався протест проти «розгрому» роману «Собор» Олесь Гончара та цькування автора. Також висвітлено діяльність різноманітних легальних і нелегальних організацій – це і протестантські церковні громади, які, попри свою аполітичність, зазнавали гоніння, і Українська Гельсінська Група, УНФ, УНК і навіть мистецьке об'єднання «Не журись». Є, звісно, тут і інформація про самвидавні, неформальні й підпільні видання українських інакодумців («Український вісник», «Кафедра», «Гомін волі», «Пороги», «Євшан зілля» і багато інших), у котрих публікувалися «неугодні» художні твори, статті та дискусії. Саме друк, зберігання чи передача таких «таємних» ЗМІ часто ставали для багатьох людей приводом для звільнення з роботи, встановлення нагляду та арешту.

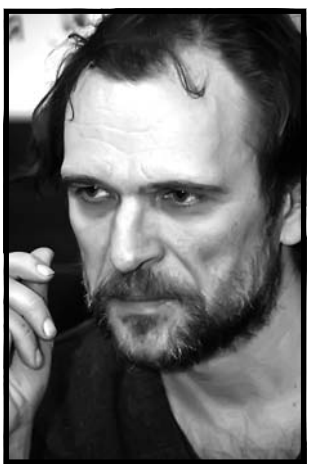
Приємна риса видання – і, так би мовити, географічна відкритість. У довіднику ми знаходи-

мо не лише людей, що мешкали в УРСР, чи плоди їхньої діяльності, а й тих, хто працював на Опір в інших країнах – як радянських, так і західних. Такі, як Гельсінські групи в Москві, Вірменії і Литві, Комітети оборони українських політв'язнів у Торонто, Філадельфії, Детройті та інших містах. Власне, вагу міжнародної співпраці в тій боротьбі важко переоцінити. Дисиденти підрадянських народів допомагали й підстраховували одне одного, а колеги, що перебували поза «залізною завісою», організатори «Смолоскипа», «Сучасності» та інші працювали на те, щоб випадки спротиву в СРСР, події в Україні, нелегальні видання, такі, як «Лихо з розуму» В'ячеслава Чорновола, «Інтернаціоналізм чи русифікація» Івана Дзюби, «Більмо» Михайла Осадчого стали відомими по всьому світу. Тож через кордоні постійно таємно переправлялися різні матеріали – і вся ця робота повільно, але вірно підточувала режим. Багато чого дізнатися про це можна з довідника «Рух Опору в Україні: 1960–1990».

Очевидним утрудненням, що постало перед авторами статей і упорядниками видання, була розпорошеність тих учасників Опору, хто і сьогодні живе та працює. І в радянські часи вони ніколи не були монолітною групою, тим більше не могло в них бути «командності» після повалення комуністичного режиму. Звичайно ж, тут доводилось стикатися з різними трактуваннями фактів, подій і осіб, перевіряти й звіряти їх, шукати об'єктивне та узагальнене бачення. А наскільки це вдалося – покаже читачка реакція на вихід енциклопедичного довідника. В одному не доводиться сумніватися: без осмислення цієї книжки, осмислення української історії другої половини ХХ століття буде неможливе.

18 серпня на сорок дев'ятому році життя помер відомий український письменник Олесь Ульяненко. Він був одним з перших авторів новітньої української прози. Густе, яскраве і по-своєму сентиментальне письмо Ульяненка незмінно привертало увагу читачів, воно викликало найрізноманітніші реакції, від цілковитого захоплення до різкого засудження, але нікого не залишало байдужим. Письменника поховали в Києві, на Байковому цвинтарі. Висловлюємо щире співчуття рідним, близьким і друзям Олесь Ульяненка, а також усім прихильникам його творчості.

СВІТЛИЙ І ТЕМНИЙ БІК РОСІЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Петро ОЛЕЩУК

Ситуація з україно-російськими відносинами останнім часом викликає жваве обговорення в обох державах. Неодноразово йшлося про новий «ренесанс» у відносинах та подолання конфліктів, котрі за колишньої української влади супроводжували стосунки між двома пострадянськими державами.

Однак, як показує досвід, російська зовнішня політика є не настільки простою та однозначною, як може видаватися на перший погляд. І неоднозначність ця виявляється, насамперед, у одній фундаментальній суперечності: між реальними та декларованими цілями зовнішньополітичної діяльності. Декларовані цілі знають усі. Це і захист «російськомовного населення», і підтримка «братніх країн», і розвиток російської мови. Саме у цьому контексті активно експлуатуються тези про «братні народи», «єдиний культурний простір», «православну цивілізацію» тощо.

Утім, подібна «гуманітарна» орієнтація нікого не повинна вводити в оману. Дивно було б розраховувати на те, що нішні російські політики будуть реально спрямовувати усі ресурси винятково на розвиток культури та мови. Це зовсім не того штибу люди.

Для того, щоб зрозуміти сутність російської зовнішньої політики, необхідно чітко усвідомити сутність російської держави. Як і переважна більшість пострадянських державних утворень, вона являє собою типovu олігархічну «республіку». Звичайно, російська олігархія і формально, й за змістом відрізняється від української, але не настільки, щоб це вплинуло на класовий характер держави.

Загалом, обидві наші держави мають ключовими галузями сільське господарство, видобування та переробку ресурсів, індустрію низького рівня переробки. Тобто все майже як у XIX столітті, коли Маркс написав свій «Капітал». Відповідно, і наші держави – це політичне уособлення економічного панування невеликої групи людей над усім суспільством. Якщо так, то у такої держави не може бути жодних інших інтересів, окрім забезпечення умов для збагачення власної олігархії.

Найбільш виразно все це проявляється на прикладі новітнього конфлікту між Кремлем та білоруським президентом О. Лукашенком. Формально, виходячи із тиражованої доктрини про «захист співвітчизників», «православну цивілізацію» та «спільну історію», до нього Російська Федерація не може пред'явити жодних претензій.

Російська мова вже давно має в Білорусі державний статус, жодних утисків російськомовних немає навіть «у проєкті», сам білоруський лідер постійно засвідчує свою повагу стосовно радянського минулого (власне, сама державна символіка сучасної Білорусі є радянською). Також саме від Лукашенка вперше пролунали пропозиції щодо державного союзу та тісної інтеграції пострадянських республік.

Виходячи із декларованої державної ідеології Росії, Лукашенко має позиціюватися ледь не як зразковий «братній» лідер. Однак реалії останнім часом суттєво відрізняються від теорії. Нещодавня масована інформаційна російсько-білоруська війна, логічним завершенням якої був фільм «Хрещений Бацька», засвідчила, що влада РФ дійсно націлена на заміну керівника сусідньої республіки-«побратима».

Чим же так завинив «бацька»? Адже очевидно, що його цюкування аж ніяк не є покаранням за «націоналізм» або утиски «російської культури». Відповіді, насправді, досить прозаїчні.

Білоруського лідера можна звинувачувати багато в чому, але за всієї своєї неоднозначності, він протягом усього перебування при владі вперто бореться за збереження економічного суверенітету своєї держави. Те, що він свого часу не погодився віддати за безцінь ключові галузі промисловості й транспортну систему (фактично, найцінніший капітал республіки), перетворило його на ворога в очах російської олігархії. Звичайно, їй потрібен більш «виважений» вассал, котрий зможе швидко, через створення консорціумів та «аукціони» розпродати все, що ще залишилося від часів СРСР – хоча б за нашим, українським, сценарієм.

Приклад Білорусії має бути показним і для її сусідів. Про що б не вели мову офіційні пропагандисти, усі питання україно-російських відносин зводяться лише до грошей та капіталів. Якщо ти чемно «ділишся» із сусідами, то це до-

зволяє бути «найкращим другом Росії» (навіть якщо при цьому життя російськомовної громади нагадує умови концтабору). У зворотному випадку, якщо хтось не хоче танцювати під дудку сусідньої олігархії, то його досить швидко перетворюють на «націоналіста», «шовініста» чи «мафіозі». Досить згадати, що свого часу «націоналістом» у Росії вважався... Леонід Кучма.

Відповідно, і нинішнє потепління у російсько-українських стосунках триватиме до першого серйозного майнового скандалу. Коли настане час ділити щось серйозне, то це можна буде з легкістю зрозуміти по заголовках офіційних московських медіа, де відразу почнуть згадувати про «відродження націоналізму в Україні».

Загалом, російська зовнішня політика має два боки – світлий (історико-культурний) та темний (економічний). Тобто це спроба вести розмову про гроші (які є реальним інтересом) за допомогою патетичної гуманітарної риторики або навіть із використанням геополітичної термінології (пан Дугін саме на цьому свого часу зробив собі ім'я). Подібна словесна еквілібристика не є чимось новим. Сполучені Штати, наприклад, теж «несуть до Іраку демократію», а не борються за родовища нафти. Доки для російської громадськості слова про «Русь», «слов'янське братерство» чи «розділених кордонами співвітчизників» зберігатимуть своє значення, доти зовнішньополітичний дискурс Кремля нагадуватиме переказ бухгалтером підручника з історії.

□

ВИБОРИ У ДЗЕРКАЛІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Тарас ЄРМАШОВ

Уже вкотре з наближенням чергових виборів та прогнозованого фатально-безнадійного їх результату (внаслідок відсутності всіх якісних складових), українці разом зі світовою спільнотою замислюються над непростим питанням: що ж ми за народ такий? Чому «хотіли, як краще, а вийшло, як завжди»? Спробуємо трохи прояснити причини теперішніх наслідків...

Те, що ми називаємо національною психологією, формувалося упродовж віків під впливом різноманітних чинників – історичних, культурних, антропологічних, соціальних, політичних тощо. Ці елементи виступали каталізаторами національної генези і, будучи спочатку індивідуальними властивостями людей, розвинулися з часом у вибухову суміш – типові для всієї етнічної групи ознаки.

Спроби пізнати та схарактеризувати український характер мають вельми давню історію. Ще давньогрецький історик Геродот у V ст. до Р. Х. склав опис Скіфії та визначив типові риси її мешканців. Пізніше свої свідчення про українців залишило багато іноземців – арабських, візантійських, перських, італійських, французьких, німецьких, англійських та інших купців, воїнів, мандрівників, державних діячів, дипломатів, вчених, донісши до нас своє бачення нашого народу. Синтезувати ці джерела спробували спершу М. Грушевський («Війми з жерел до історії України-Руси до пол. XI в.», 1895), а потім – В. Січинський («Чужинці про Україну», 1938).

З царини вітчизняної науки першими серйозними аналітич-

ними спробами є роботи М. Костомарова («Дві руські народності», 1861), І. Нечуя-Левицького («Світгляд українського народу», 1878), В. Антоновича («Три національні типи народні», 1888), Ф. Вовка («Студії з української етнографії та антропології»). В радянський період зі зрозумілих причин подібні наукові дослідження проводилися лише в діаспорі (О. Кульчицьким, І. Мірчуком, Д. Чижевським, О. Прицаком та ін.).

Початок формування менталітету українців науці достовірно невідомий. Проте ще літописець Нестор зафіксував відмінності у способі життя полян (до яких належав сам) та інших східнослов'янських племен – мовляв, його рідне плем'я – «мужі мудрі і змисленні», з розвинутою цивілізацією і високими моральними якостями, а всякі там радимичі, в'ятичі і сіверяни – дикі напівканібали з нерозбірливими сексуальними стосунками та іншими вадами суспільного розвитку.

До речі, саме поляни і становили кістяк людності («русі»), у середовищі якої на кін. I тис. н. е. інтенсивно йшов процес формування українського народу. Разом формувалося й основне підґрунтя українського етнона-

ціонального характеру («української душі»). Ця «душа» мала тяглість формування ще з трипільської доби, з початків автхтонної землеробської агрокультури. Але, попри романтичне сприймання нашими сучасниками, змученими глобалізованим сьогоденням, подій минулого, реалії цього минулого не дають розслабитися: скільки б не говорили історичні ескапісти про поетичний, сакральний «культ Матері-Землі», відомо, що ставлення до власних ґрунтів у трипільців було досить споживацьким. Та це не завадило праукраїнцям зробити Природу символом життя, успішно впровадивши принцип антеїзму (інтегрований у раніший материнський культ, успадкований з часів матриархату) у всі сфери побуту. Така іділія тривала аж до поч. XX ст. – праця на родючих землях українського лісо-stepу і степу сприяла формуванню малих соціальних груп (на відміну від характерних для мешканців північних і північно-східних земель великих патріархальних родин-племен, у яких особистість нівелювалася, розчиняючись у комунітарному, «хоровому» – за висловом акад. Д. Лихачова – началі). Тобто якщо зробити умовну проєкцію національної психіки на особистісну площину, можна стверджувати, що вона має структурний тип етико-інтуїтивного інтроверта, такого собі обережного типового «миротворця», компромісного і довірливого, але при цьому – почасти передбачливого індивідуаліста. Така модель, звісно, не виключає проявів міфічного типу, т. зв. la

fatales, проте будь-які прояви екстравертної героїчності одразу ж нещадно забиваються «комплексом жертви долі», іграшки обставин. Хвилеподібні вияви колективної свідомості останніх двадцяти років новітньої вітчизняної історії лише підтверджують цю тезу. І знову розлягаються жалісливі треноси українців над своєю «щербатою» долею:

*...Все в нього є: і кінь, і зброя,
І кобза, і капшук з грішми,
Але в очах – печаль ізгоя
(Цим, власне, і подібні ми).
Сентиментальний малорос!
(Д. Павличко,
«Козак Мамай»).*

Що ж, це класична картина національної негативної само-рефлексії, змальована поетом, і ескалація такого стану неодмінно вилється у небезпечні для всього довкілля форми – особливо, якщо суспільна група з втраченими орієнтирами стане керованою спритними нон-конформістами та політділками. Пробуджений комплекс меншовартості, «національного само-їдства» (В. Лупейко) провокує реактивну агресію – пошуки «ворогів народу», соціальну апатію, тотальну безвідповідальність – все те, чим ми «на-солоджуємося» нині. А якщо ці чинники ще й химерним чином поєднуються з позірною декларованими національними ідеалами... Словом, ніяку рукотворну зброю масового знищення за наслідками дії не порівняти...

За О. Кульчицьким, типи історичної свідомості українців – *vita heroica (maxima)* і *vita minima*

(героя та обивателя, варіанти «справжнього» та «пластичного» типів класифікації Е. Берна), в українському національному характері не лише мирно співіснують, а й взаємодіють. Перманентний конфлікт окцидентальних та орієнтальних цінностей, активного авантюрно-лицарського та причаєного хуторянсько-осідлого світоглядів, стилів життя витворили те, що не під силу в одну мить змінити жодній глобалізаційній хвилі: чудернацький, проте органічний симбіоз – українську національну свідомість, національний характер.

На сьогоднішньому переломному етапі ми знов постаємо перед необхідністю акліматизації в інваріантному мультикультурному просторі, і вибір цей не такий спрощено-однозначний, як нам почасті змальовують. Акліматизація загартованих бурями історії українців не виключає й зворотніх асиміляційних процесів «вищих» представників світової спільноти у нашому культурному полі – адже українській нації, попри всі негаразди, ще є що запропонувати іншим. Треба лише наполегливо працювати, ментально змінюватися, зішкрібаючи з себе наліпшу маску зневіри й облуди, лінощів і глупоті. «Вибори без вибору», можливо, не така вже й об'єктивна реальність, як може видатися на перший погляд – може, це лише відображення у кривому дзеркалі «перпендикулярного світу» (Кір Буличов)? І лише від нас залежить, відірвемося ми від свого відображення там, повернувшись до реального життя, чи залишимося у задзеркальних оманливих лабіринтах... □

ЛІТЕРАТОР НА ПРИЗВИЩЕ КАЗКА

Юлія СТАХІВСЬКА

«Смолооскип» продовжує серію «Розстріляне Відродження». На черзі – книжка, присвячена поету і педагогу Аркадію Казці: його вибрані твори та біографічна повість Олександра Шугая «Крапля сонця у морі блакити».

Те, що літераторові судилося мати прізвище Казка, звісно, інакше як курйозом долі не назвеш. А поза тим важко сказати, щоб доля сильно розбещувала цього поета. Його біографія доволі драматична і не надто весела. Аркадій Казка народився 1890 року в Седневі на Чернігівщині, його батько був регентом церковного хору. Вчитися Казка поїхав до Чернігова в Реальне училище, доволі рано ввійшов у чернігівське літературне середовище, котре гуртувалося навколо «журфіксів» Михайла Коцюбинського, потоваришував там з Павлом Тичиною, родиною Могилянських. Там його відзначили як талановитого і перспективного поета.

Навчання в Київському комерційному інституті, революція і Громадянська війна, зубожіння – як і багатьом іншим освіченим людям, Аркадію Казці не залишалося нічого іншого, як учителювати на селі, щоб спробувати переховатися від різанини та якось прогледувати себе і родину. Тривалий час він був учите-

лем у різних селах на території нинішньої Дніпропетровщини. Серед його учнів був і майбутній відомий поет Василь Мисик. Стосунки вчителя й учня переросли в дружбу і тривали протягом усього життя Казки.

Із закінченням війни, воєнного комунізму та початком НЕПу й українізації Аркадій Казка почав намагатися переселитися до Києва, але це в нього ніяк не виходило. Родина мала величезні фінансові проблеми, весь час треба було шукати роботу. Оселитися у Києві, зрештою, так і не вдалося, але знайшлася робота в Одесі. Тут Казка викладав українську мову і співи. Його життя в Одесі наклалося на спробу радянської українізації цього своєрідного міста, і серед лівих Казки до Мисика, цитованих у кижці, можна знайти чимало характерних спостережень з одеської українізації, котрі уважному читачеві можуть щось оголошувати – наприклад, радісні оголошення на деяких кінотеатрах, що фільми демонструються з росій-

ськими, а не українськими написами. В Одесі більш-менш вирівнялося матеріальне становище поета і його родини, але він захворів на туберкульоз і мусив регулярно їздити по санаторіях. Зрештою, 1929 року Аркадія Казку заарештували в справі Спілки Визволення України, і 23 листопада він повісився в камері.

Напевно, саме це самогубство, а не суїцид Миколи Хвильового варто вважати прологом до кривавих тридцятих. І навіть якщо праві ті, хто вважають, що Казку в камері вбили, все одно ця трагедія безумов-

но і мала знаковий характер, і була помічена та належно оцінена в літературних колах. Передусім було про що замислитися Павлові Тичині та Василю Мисіку, тобто найближчим колегам, і виглядає на те, що вони справді замислилися та зробили висновки. Як знати, можливо, саме загибель Аркадія Казки підштовхнула багатьох письменників на вироблення якоїсь своєї лінії поведінки перед грозою, що насувалася...

Детально про все це, а ще більше про спілкування Аркадія Казки з Василем Мисиком розповідає біографічно-документальна повість «Крапля сонця у морі блакити», з якої й починається книжка. Також тут є історія повільного повернення творчості Казки й пам'яті про нього після пом'якшення комуністичного режиму. Друга частина видання – власне вірші Казки.

Мабуть, найправильнішою характеристикою його поезії могла би бути така: перехід від раннього модернізму (кшталту Олександра Олеся чи Миколи Вороного) до неокласиків, плюс помітна доля революційної фразеології. Аркадій Казка дуже любив різноманітні класичні форми віршованої майстерності – сонети, тріолети, акровірші і т.і. Утім, у його книжці можна знайти і верлібр, що його поет також трактував як своєрідну

тверду форму, а тому дратувався з того, як розкуто починали трактувати вільний вірш деякі українські авангардисти. Тож версифікаційна вправність стала однією з головних рис поезії Казки. Що ж до тематики, здається, найчастіше він надавав перевагу зображенню різноманітних природних явищ як супутників чи як передумов або символів станів і настроїв людської душі.

У своїх листах Аркадій Казка сам визнавав, що несприятливі життєві обставини і внутрішній настрій заважали йому як слід працювати над своїми творами, реалізувати до кінця свій талант. Як сказав Тичина, «І таланту не розвинув. І світу білого не випив». Із цим важко не погодитися – в багатьох віршах можна помітити надмір схематизму, панування логічної звістової концепції, що пригнічує поетичну форму і позбавляє її драйву, «притягнуті за вуха» конструкції і рими. Не випадково Казка за життя так і не спромігся видати жодної своєї книжки. І тим не менш, ці вірші, хай і не для всіх безперечні своїми художніми досягненнями, обов'язково знайдуть свого читача, і найпевніше вони сподобаються прихильникам чіткого класичного віршування. У будь-якому разі нова книжка серії «Розстріляне Відродження» відкриває нам ще одну сторінку літератури ХХ століття. □

культурний оглядач

Ваш Караваджо нашого Караваджо не перекараваджить

Олена ПАВЛОВА

«Всі шедеври у наших музеях – копії. Оригінали давно вкрали і продали», – сказав нещодавно мій колега. Сперечатися не стала, достовірних доказів не маю. А тепер виявилось, що навіть украдені шедеври – це ще не оригінали. Нещодавно викрадену з Одеси картину Караваджо «Взяття Христа під варту» ірландські експерти визнали копією. Наполягають, що справжня робота Караваджо – в Національній галереї у Дубліні. Директор Одеського музею західного і східного мистецтва Володимир Островський каже, що Караваджо написав обидві картини. В той час серед художників було прийнято робити копії власних картин, які добре продавалися. Дублінський музей сперечається з одеським, чий Караваджо караваджіший. Так само як київський та мадридський музеї дискутують, чий Веласкес – Веласкес і чи Веласкес це взагалі.

– На думку головного радянського дослідника Веласкеса, Володимира Кемєнова, портрет інфанти Маргарити був підготовочою роботою до портрета в музеї Прадо, – розповідає Євген Осауленко під час екскурсії у київському музеї Ханенків. – Портрет у Прадо, де інфанта Маргарита зображена в такій же сукні,

зараз вважають роботою учня і зятя Веласкеса Хуана Батиста дель Масо. Але на портреті Масо Маргарита старша за роботу з київської колекції. З 1960-тих картину не знімали зі стіни. Нещодавно зробили рентгенівський знімок і виявилось, що картина у ХІХ столітті була дубльована на нове полотно. Тоді це був типовий реставраційний прийом. Наклеювалася калька на поверхню живопису, від'єднували від старої основи і переносили. Картина як мозаїка – авторський живопис із пізнішими поновленнями нагадує листове тістечко. Поки що не можемо привезти консиліум із Прадо, але періодично по Києву хвилями ходять чутки, що Веласкес це не Веласкес. Експерти поки мовчать.

«Взяття Христа під варту» Караваджо

Але бувають копії, зроблені за життя художників їхніми учнями або навіть самими художниками. Вражений картиною Сергія Васильківського, Ісаак Левітан зняв із виставки свою роботу і переписав усю її верхню частину. «Козачу левваду» Васильківський для різних замовників повторював тричі. Яку з копій вважати шедевром?

Я дуже люблю рівненську кав'ярню «Далі». На стінах Гала Далі дивиться на політ бджоли навколо граната за мить до пробудження. Байдуже, що виконавець місцевого розливу. Образи придумав Далі. Парадоксально, але з майстерної піратської копії Далі ми отримуємо насолоду від картини. З оригіналів Далі ми отримуємо насолоду від картини і пафосу, що це – справжній Далі.

Мій тато розповідав, як його друзі у студентські часи «підробляли на підробках». Репродукцію «Мони Лізи» зверху покривали фарбами, ретельно підбираючи колір до кольору, лакували і продавали. Не всі навіть вміли малювати, зате копії да Вінчі робили успішно. Київський художник Віталій Рубан зробив подібне заняття своєю професією. Написав копію Джоконди з обличчям киянки Вікторії. «Увічнити» її захотів коханий, приніс фотографію з офісу. Митець спочатку вставив обличчя у фотешопі, а потім переніс це олією на полотно.

Чому Валера із Броварів зацінить шедевр тільки, якщо це буде Караваджо власною персоною, а не менш майстерний сучасник Караваджо? Їх навіть експерти на око не віддрізнять. Валері потрібен бренд, а не картина. Його навчили, що має бути «Дольче і Габанна», а не Тернопільська текстильна фабрика. Навіть якщо це Дольче клепають в Туреччині, а фірмові ярлики пришивають на Сьомому кілометрі під Одесою.

Портрет «Вікторії» авторства Віталія Рубана, «вмонтований» у знаменитий шедевр

Ще Валеру цікавить, скільки картина коштує, щоб порухувати, скільки джипів за неї можна купити. Тому жодна новина про живопис не обходиться без цін в умовних одиницях. Особливо, якщо на полотні не голі баби епохи Відродження, а мазня, така ж, як у Валериного малюга. Валера задумується, чи справедливо отримав ременя його трирічний син за «копією» дорогезного Поллока на нових шпалерах.

Вилучене в грабіжників полотно Караваджо обіцяли передати Януковичу під час візиту до Німеччини наприкінці серпня. Блогери жартують «Межигір'я йому теж спочатку просто передавали». □

МАНДРУЮЧИ КАВКАЗОМ, АБО ЕЛЬБРУС – ЦЕ ТІЛЬКИ ПОЧАТОК

Наталія КСЬОНДЗИК

Випусковий редактор українського незалежного видавництва «Смолоскип» нарешті вирішила, здавши на друк чергову книжкову партію і пороздававши своїм відповідальним колегам і колежанкам купу партейних завдань, піти, тобто поїхати, у чесно заслужену і зароблену відпустку. Ні Канари, ні Багами, ні Мальдіви її особливо не привабливали. Адаже там, найвірогідніше, панувати ме та сама кийська запаморочлива спека. Натомість манили її засніжені, заморожені, зависокі гірські хребти. Тож, врешті-решт, вибір пав на Кавказ. А саме Росію, Кабардино-Балкарську Республіку, Приельбрусся. Не маючи паперової мапи, редактор уважно простудіювала віртуальні зображення в інтернеті, прийшла у повний захват, купила квитки на потяг, спакувала величезний наплічник (100-літровий це вам не жарти!) і подалася в мандри. Разом із нею туди ж, під керівництвом напроходу бадьорої як на свій давно вже пенсійний вік інструкторки з альпінізму, вирушили її вірний лицар (о, вічна романтика – їй не страшні жодні перепони!) і ще двадцять сміливців із різних регіонів України.

Спершу Кавказ вітав їх дощем. Вони мокли в наметах, вони мокли на сходженнях. Вони забули не лише, що таке сухі ноги, а й що «спідне» теж не конче мусить бути вологим. Але вони раділи, бо бачили те, чого ніколи раніше в житті не бачили. Старі добрі Карпати і Крим навіки залишилися любими серцю, але вже належали до зовсім іншої вагової, або точніше висотної, категорії. Годі й говорити про милу Говерлу із її 2061 м, адже тут вони мали стаціонарний табір саме на такій висоті. Якщо узагальнити, то вийшло, що перший тиждень група жила на висоті дві тисячі, другий – три тисячі, третій – чотири тисячі метрів над рівнем моря. І зрештою, завдяки такій акліматизації гірська хвороба вже не була їм така страшна. Звісно ж, у когось боліла голова (страшенно, нестерпно), когось нудило (рятував тільки міцний чай із цукром), дехто сміявся й веселився без усіякої на те причини (як останній блазень), хтось навпаки ставав дратівливим і суворим (наче пекарський чербер). Та загалом, усі були і залишилися живими і здоровими, і це було щастям, адже на всіх гірських стежках вони вряди-годи натрапляли на камені із пам'ятними табличками – символічні надгробки всеосіяжного гірського цвинтаря, що забрав життя одних і дарував невимовну радість іншим.

Гірські хмари нагадували морські хвилі, в них хотілось стрибнути і скупатись, проте ніхто не наважувався того зро-

бити, бо прірва й не таких сміливців забирала. Хмари снували вниз і наверх. Вітер грався їхнім клоччям. Інколи вони абсолютно раптово зникали, оголюючи прозорий обрій – Кавказький хребет артистично позував перед очима наших альпіністів. Здавалося, що ось до того льодовика можна просто дістати рукою, а он із того водоспаду напиться води, а там, трохи правіше, вони навіть розгледіли пару закоханих гірських козликів (принаймні у це вірили).

Потім Кавказ звеселився і розважав денною сонячною спекою (сонцезахисний крем зріднився зі шкірою) впереміш із вітряною вечірньо-нічною про-

Вершина була маленька, на ній весь час сновигали люди, треба було ставати чергу аби нормально сфотографуватись. Вони перемогли. І не важливо, що гору перемогли. Найперше – себе перемогли. Повитягали з наплічників прапори, розправили їх, наче крила, і заспівали гімн, бо, як не дивно, але на такій висоті відчуваєш себе найближче до Батьківщини і хочеться дякувати їй, що привела тебе сюди.

У видавництві редактора не було аж три тижні. Тут на неї чекали не лише цікаві колеги і колежанки, а й вишикувані в ряд на високій полиці свіженькі книжечки. Вона привезла їм свою щасливу усмішку,

холодою (лижні штани й зимові шапочки стали якраз у пригоді). Можна було купатись у льодовому озері Донгузорун і митись у нестримних потоках Баксану й Адилсу. Звісно, мерзли, але не могли втриматись. Пили воду зі сніжника і пробували на смак кригу з льодовика Кашка-таш. Обороняли намети від биків і корів, що звикло паслися на місці улюбленої стоянки всіх альпіністів «Зелена гостиниця» (назва неперекладна – латинкою просто роблять трансліт).

Усі вчилися в'язати вузли, ходити у зв'язках, одягати кішки, користуватись льодорубами, чіпляти страховки, робити «перила», бурити льодобури, бути напроход обережними, витривалими і терплячими (і не лише на скелях, ламких, як халва, чи на вузькій стежці над прірвою, чи на кам'яній «сипусі», а й у спілкуванні з прикордонниками, що становило невід'ємну частинку їхнього дозвілля і вимагало психологічної загартованості).

Вони готувались до Ельбрусу (це ж бо не жарти – 5642 м – найвища точка Європи). Вони піднялися на Ельбрус. Вони спустились з Ельбрусу (що аж ніяк не менш важливо, ніж туди піднялись). Вони водночас були у захваті й дещо розчаровані, адже не побачили там нічого такого, що ще не встигли побачити на Кавказі перед тим або навіть за день до того на славновісних скелях Пастухова: високі гори, сніги, скелі, льодовики.

ти з Києва до П'ятигорська).

Транспорт. Пересуватися Кавказом індивідуально доволі складно. Розклад руху автобусів можна дізнатись лише у великих містах на автовокзалах (зокрема, у Нальчику – столиці Кабардино-Балкарської республіки). Маршрутки наявні, але, здається, абсолютно неконтрольовані і не надто регулярні (ціни ж вигадують самі водії: коли ви сідаєте, він озвучує одну вартість, а коли вже дісталися місця призначення, вимагає більшу суму). Натомість якщо зібратися групою (не менше десяти осіб – стільки ідеально вміщається до стандартної газельки, плюс великі наплічники, й дешево виходить), то можна персонально домовитись з водієм, і він вас супроводжуватиме на маршруті (тобто вряди-годи підвозитиме куди треба, а якщо не зможе сам, то пришле когось із колег). Звісно, можна користатись і послугами таксі, але то дорого, до того ж, будь-які переїзди з місцевими джигітами змушують вас замислитись: а чи не посивіла я вже у свої двадцять п'ять?

Їжа. Ціни на продукти загалом такі самі, як в Україні, тільки важкувато звикнути, що все треба ділити на чотири (таке прибілизне співвідношення гривні до рубля), тож і не лякатися, що

за кілограм апельсинів і пляшку кефіру треба віддати більше сотні. Це ж бо рублі, а в гривнях буде двадцять п'ять – жити можна. Овочі-фрукти на Кавказі не смачні. Свого нема де вирощувати, а завозять товар неякісний. Натомість російські консерви, зокрема славновіска «тушонка», якісніші від вітчизняних. А от про свіжесенькі лаваші годі й говорити – смакота неперевершена! Словом, голодними ви там не будете (хоча ми везли з собою туди переважну більшість продуктів, аби на місці не витратились і не шукати).

Сувеніри. Як не дивно, але вибір сувенірів доволі скромний. І якість не найкраща. Ми були на кількох базарчиках, поряд з Ельбрусом і біля Чегету.

В обох місцях стандартний набір: брелки (від 180 рублів – 45 грн), тарілочки (від 250 рублів – 62.5 грн), магнітики (від 50 рублів – 12.5 грн), листівочки з видами гір у різних ракурсах і постатями безстрашних альпіністів. Оригінальнішими видалися светри, шкарпетки, рукавички, шапки й інші елементи гардеробу. Що стосується товарів фабричного виробництва, то торгуватися не можна, а от там, де робота ручна, то хазяйка може скинути частину суми (шкарпетки за 100 замість 200 рублів, светр за 1000 замість 1200 рублів).

Гроші. Обмінні пункти на кожному кроці, як в Україні, на Кавказі немає. Гроші можна поміняти лише в банку – а знайти їх у горах майже неможливо, тому конче треба їхати в місто (і не рано вранці, і не ввечері, і не в обід, і не на вихідні, бо операційний час не безмежний). Якщо все ж таки не встигли поміняти гривні вдома, то не хешуйте послугами тих поважних чоловіків, які починають похажувати потягом відразу ж після перетину кордону й пропонують обміняти гроші. Не бійтеся, курс ідентичний до банківського, гроші справжні.

Зв'язок. Українські оператори «роумінгуються» на Мегафон а б о Б і л а й н, проте не завжди. За

яким принципом – незрозуміло. Гори високі – всяке буває. На місці можна купити картку місцевого оператора (Мегафон) і дешевше дзвонити додому (замість 9 грн роумінгового вихідного зв'язку, десь близько 1.5-2 грн). Популярністю користуються «кіберплошти», що, на відміну від банків, є в переважній більшості сіл і містечок. Це звичайнісінькі пошти, але в них є кілька комп'ютерів зі швидкісним інтернетом. Година коштує сто рублів, для написання листа додому достатньо п'яти – отже рахуйте самі. Деяким щастить знайти wi-fi – варто тільки підійти поближе до якогось модного готелю (хоча їх і не так багато) і налаштувати свій прилад. □

Будемо вдячні Вам за надіслану інформацію про події громадсько-політичного та культурного життя молоді

Думки авторів публікацій у «Смолоскипі України» не завжди збігаються з точкою зору редакції

«Смолоскип України»
Щомісячний часопис
творчої молоді України

Засновник – видавництво «Смолоскип»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 2032 від 17.06.96 р.

Редакційна колегія:
Петро Вознюк,
Ростислав Семків,
Олег Коцарев

Адреса редакції:
Видавництво «Смолоскип»
04071, Київ, вул. Межигірська, 21
☎ (044) 425-23-93
☎ і факс: (044) 463-78-52

Віддруковано в КП КОР «Друкар»
02100, м. Київ, вул. Краківська, 6-А

Замовлення № 158
Тираж 3500 прим.

E-mail: mbf.smoloskyp@gmail.com, <http://www.smoloskyp.org.ua>